

Gel Tutul

Kem Tau Gnan

2

Tboli

B.I. at back

The objective of this book is stated in the preface. It can be used as a model for language bridging material. The worksheets as found in the Teacher's Guide are an important part of the language bridging process.

PUBLISHED

in cooperation with the
Bureau of Elementary Education
and the
Institute of National Language
of the
Ministry of Education and Culture
Manila, Philippines

*Additional copies of
this publication may
be obtained from:*

*Fillit
P.O. Box 2270
Manila 2801*

or

*Fillit
Nasuli, Malaybalay
Bukidnon 8201*

Tboli
Story Book 2
17.61-879-34C 54.20D-796067N
Printed in the Philippines
SIL Press

FOREWORD

Some of the glory of the Philippines lies in the beautiful variety of people and languages within its coasts. It is to the great credit of the national leadership over the years that no attempt has been made to destroy this national heritage. The goal has been instead to preserve its integrity and dignity while building on this strong foundation a lasting superstructure of national language and culture.

The present book is one of many designed for this purpose. It recognizes the pedagogical importance of dividing literacy and second-language learning into two steps--literacy being the first. When a student has learned to read the language he understands best, the resulting satisfaction in his accomplishment gives the drive and confidence he needs to learn the national language. His ability to read, furthermore, is the indispensable tool for the study this program will require.

The Ministry of Education and Culture of the Philippines is proud to present this latest volume on a nationwide series designed to teach the national language through literacy in the vernaculars. It will strengthen both the parts of the nation and the whole.

JUAN L. MANUEL

Minister of Education and Culture

PREFACE

This book was written by Aning Tohol during her participation in a Writer's Workshop held at Nasuli, Bukidnon, in August 1979, in cooperation with the Summer Institute of Linguistics.

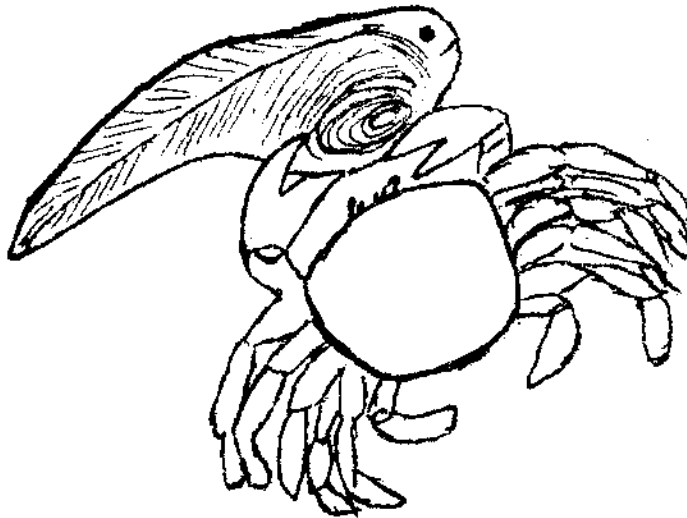
The articles appear first in Tboli. In the second section the same articles appear in Pilipino as translated by Miss Neri Zamora. It is hoped that this book will help speakers of Tboli increase their skills of literacy and communication as a first step toward developing these skills in the National Language.

In order to read Tboli pronounce the letter e as in the, the letter é as in yet, the letter o as in cough, and the letter ó as the Spanish o. The other letters are pronounced as in the National Language.

KLÉNGÉ NE BIKOL

Sotu kdaw bè yó kun lemwót Kléngé hewà gu ditu lem yem sol botu gunuhen gel nù. Yó nmò Kléngé kun nen e hnebel Bikol. Ne tahu se kun tonen Bikol. Ne monen mò ke Bikol, E Wè Bikol, mungi dou elem sol. Yó, mon Bikol, munge kóm.

Tikóng le kól ditu le Kléngé lewu le Bikol, lemwót Kléngé kun snufiten blutut Bikol. Ya tey langat Bikol kun. Okóm se ni du Kléngé, là kó dog kóhen du smufit blutut Bikol.

Song kó Kléngé smufit ke Bikol kun, deng sòn sungoy Bikol duen. Ominen yó he mkó ke Bikol. Ominen nee meted ke Bikol bè bak yem sol gunun gel nù. Ne omin Bikol yó he kun mlóy.

Bud sotu kdaw bè yó kun bud lem wót Kléngé nen e bud hnebel Bikol. Tahu se kun bud tonen Bikol. Ne mon Kléngé mò ke Bikol kun, Ke hyu béléem, Wè Bikol, budi mung dou elem sol. A, mon Bikol, anien ke nam na hantay ou, Kléngé, là kóe bud móyô mung kóm elem sol. Abay sem kóm gel keékétem keutum keumum.

Ya tey tô kehyu kestulón Kléngé ke Bikol, kóyóen ke bud mung ou Bikol. Okóm se ni dum Bikol kéng hising lem kebel. Là buden móyô mung ke Kléngé, Deng medlà bè yem gnahen.

TUHA LOGI SEMFÀ SABUN

Tehe yu kun ekni wen sotu logi alì leged. Nim tuha logi ni kun kdéen nmò gotu nmoen. Yó kem mangay éi, mò ken, ne kemlo. Ne kdê yó kem nmò libun kun gotu kenhulungen nim tuha logi ni.

Sotu kdaw kun lem wót nim tuha logi ni nen e mfuk ditu lem éi. Yó niten sabun mgel. Okóm nim tuha logi ni kun là kô tngónen du ke tedu mò ksabun du bè nes yem sabun abay se hanà yó he ktonen sabun. Mom yó kmoen du kun ninut senfaen ket na udi yem sabun. Ominen yó dmulak du bè yem nes nfuken. Ngangen tendo semifà du ket na udi kun mefet gotuhen. Ne tendo dulaken bè yem nesen.

Slong mulék ebè gunù kun tuha logi deng móyón kimel. Tehe lem wót hlafus yem kfuken. Tikóng kól bé gunù kun tey keseftaw le du yem là dog kehyu kudélen. Mon le mò du, Tedu tódô kóm du, Témê? Moen ke là hyu kudélem? Là, mon yem tuha logi, lanu semifà yem sabun, ominu yó dmulak du bè yem nes nfuku eginu.

Ya tey ktafa nawa le du kun yem tuha logi yó. Botong
sotu fedyanen là dog mken, bà mon yakem hyu se kkenen.
Tek són éi gel btang lem lówóhen. Ne slong mkó yem des
tuha logi yó koni deng tlu fedyanen bè yó. Tódô mkó yem
mgas lem baken. Laen kô dù bulung le du. Nbuten bè yó
ne kun sok gel mfuk là kô bud gel senfaen du yem sabun
abay se deng hiau kem ngaen du.

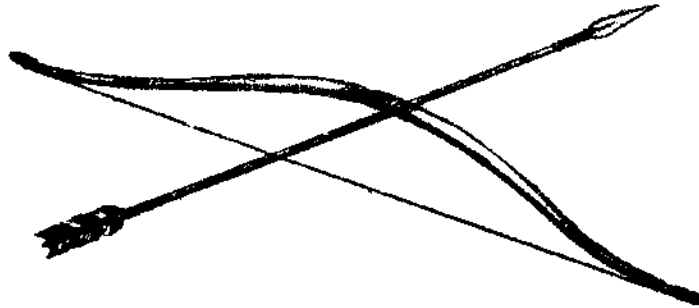

TUHA LOGI NE BONG BUSAW

Sotu kdaw kun lemwót Tuha Logi nen e mlok. Yó niten boho ne hanak.

Ya tey kegen Tuha Logi mógów gu lem yem núma dlag kun, laen kô géhél tonen iwas.

Ngang Tuha Logi mógów kun efet gsut bè kilil gunù Bong Busaw. Yó tolo nmò Bong Busaw kun tolo temngel tugom ta yem tuhod bong nù kilil gunù. Yó ne kun Bong Busaw tódô kudung là dogen mudél. Ne yó nù lem nawa Tuha Logi monen, Na genti Bong Busaw dé ni, sukat yem laen dù gutahu.

Tahu se kun nee genti Tuha Logi Bong Busaw, tódô metlool doli klingu Bong Busaw. Adéy, mon Bong Busaw, tau du genti dou ni? Ne mom yó he kun kton Bong Busaw ke Tuha Logi.

Tey, mon Bong Busaw, tey hlayamem dou, Sembilá. Deng mom gentiem doli klinguhu. Étey, mon Tuha Logi, fol do tô genti kóm, Sembilá. Fol do ke iwasi. Tey, mon Bong Busaw, moen kmatahem uu, Sembilá? Moen ke là nam na gel tengel du sok wen nmoem. Tô kmò du doli klinguhu ni, Sembilá? Là, mon Tuha Logi, tódô senfak ne, Sembilá, anì hyu msok yem hanak mteg du yóó.

Tahu se kun tódô senfak Tuha Logi doli klingu Bong Busaw, olohen tmebel dolihen. Omin Tuha Logi mulék ebè gunuen, olohen nee tmondo ke Bong Busaw.

Sotu kdaw kun lem wót Hwan nen e mnigef ditu lem éi. Tikóng kól ditu Hwan kun, tódô gungolen yem mudél. monen, Hókem Hwan knohù sékê, Hwan nngol, Hwan knikab.

É, mon Hwan, tedu gunun mudél tau ni? Sónmò Hwan hemklingu du kun ke tedu gunun seblà mudél. Okóm tódô bud gel teflok yem mudél yó koni. Yó ne kun Hwan mom henlelen tendo lem kót yó kem botu, tô mebel kléngé nmoen.

Là ne kun bud lenkót Hwan sotu botu, bud tódô gungolen kun nim mudél, bud monen, Hókem Hwan knohù sékê, Hwan nngol, Hwan knikab.

E, mon Hwan, tedu gunun mudél tau ni? Moen ke senlónem ou? Nam na gtek ou dé, mon Hwan, ngem kà tenfoku tihem kedeng sok tonu uu. Mom hnolien kun tendo mudél yem mudél yó.

Nee kewót Hwan bè yó kun mebel yem le mudél yó koni. Kem botu gotu lenkóten, kem lafù gotu nkélen, okóm là kô tonen du. Ya tey kutó nawa Hwan kun tendo kungolen yem mudél. Tmakasen se tô mebel du okóm là kô tonen du.

Hek kun, deng nee temngel ebè but huhów Hwan, tódô tonen Fak nù bè but huhów. Deng mni, mon Hwan, yem le mudél. Nam na kegtétém dou sem ni, na te tenfok tihem. Adéy, mon Fak, béem tenfok dou tihu, Hwan, munge kóm bè gunuem aní kenlohu béléem halayem. Yó, mon Hwan, kenlohem dou halayu aní là tenfoku tihem.

Tahu se kun, là kô dog tenfok Hwan du ti Fak, mom nwwiten Fak ebè gunuen. Kól ditu Fak kun bè gunù Hwan, lem wót Hwan mom suen lem ketef Fak hringesen doun huhów. Song bud nakaten Fak kun deng hlafus. Ominen tmolok du ke Fak yem tniba gunun heklo du.

Tahu se kun, kemlo Fak. Ya tey ketlasik Fak kemló kun tódô salaw ta henmuen kun nen e nmò hemtlasik kemlo.

Tikóng deng talak kemdaw kun myó Hwan gu ditu mógów ebé tnibahen nen e neted ken Fak. Nbut Hwan mton du kun tnibahen tódô gotu hnas hanà tolo mayuk. Ngangen ne kun efet moni Hwan, yó ne kun ktonen du tnibahen kéng henalem talaken igam. Bang tô kóm bud tngón halay, gotu kenlo Fak. Olohen tmebel yó kem kluon. Ya ni dum halay deng kegetahen lihol myón gu talak tniba gotu sentifun Fak lu.

Adéy, mon Hwan, tedu muhem kemlo du yó dum balay,
Fak? Yó dém kluon yem heklo kóm, moem kat alí iba?
Ya tey kebut Hwan ke Fak kun. Okóm se ni du Fak là kô
dog bnalaen ke Hwan, tódô hnungolen yem udél Hwan.

Lemwót Hwan kun tódô niten mulék Fak, hnungesen
doun méngé, là se kóen mudél ebè Fak deng sidek
kebuten. Ya tey kehget Hwan du hmunges ke Fak kun,
hyu benkesen luos. Tong là kóen gnawa Fak. Sónmò Fak
tô hdana ebè Hwan, kóyô ke là tnógó Hwan du. Okóm se
ni du Hwan mom temnú kutó nawahen du.

Kól ditu bè gunù Hwan kun nee téwéng Hwan kuleng te
kótóng ominen hemsù ke Fak lem kuleng. Són ketugónem
ke Fak kun deng mom temdok lówóhen lem kuleng.
Kyaem, mon Hwan, fo kóm alí tmondo dou, mon ke là
tnógóhu kóm.

Sónen ne.

NGÀ LIBUN BALING LANAS

Tehe yu kun ekni benwu gnan, wen sotu tey ngà libun tilob bede là dengen hol bong. Nim ngà libun ni kun tey huték, mò du yem tey bekon matahen. Tey kbong nawa yéen du abay se tek sónen yó ngaen tek sotu. Ne tek sónen lu kun nù bè yem gunù le tek le tlu yem maen.

Sotu kdaw lemwót yem mà yem ngà libun yó, monen mò kul, Na ye nangat o kni, na ntuk yó kem toluu. El, mon yem libun, song hyu ke béi hegenem, yakem wen dumu me. Tahu se kun lemwót yem mà yem ngà libun yó koni.

Tikóng deng móyónen talak kemdaw kun mò ken yem yê yem ngà libun yó koni. Okóm yem ngà libun kun yó kun nmò són laan gunun nù, gel là mdengen. Ngangen ne deng tógó yem ken nmò yéen ne wen lemnaw nmoen snéen. Tek alu nawahen mò ken yem yéen abay se wen desen, tennaw ne lenmek yem desen. Ngangen ne kun efet móyón nóíólen yem ken. Ominen tmaba yem ngaen aní tô hebelen du yem kilu. Tahu se kun motun ta yem ngaen yo, ominen mebel

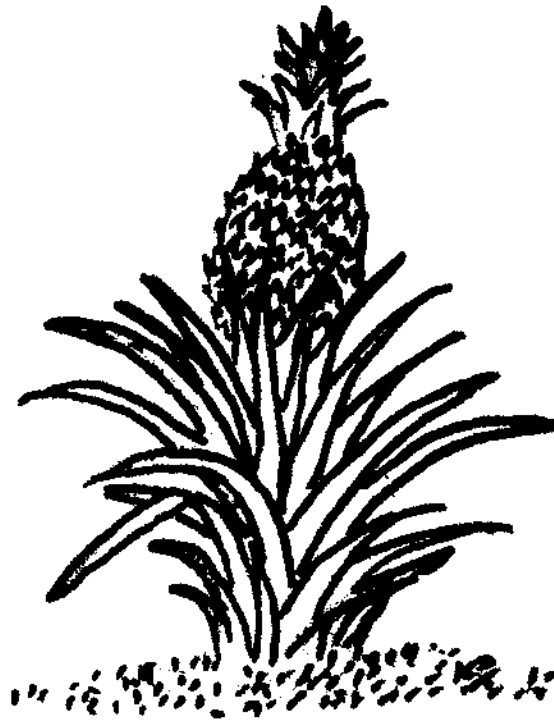
yem kilu, okóm là dog tonen du. Ya tey kegen yéen mangat du. Ngangen ne kun deng tmakas mangat yéen, là kô dog géhéI ton ngaen du yem kilu. Ne tódô yéen mebel du yem kilu, ne tahu se tonen. Mon yem yéen mò yem ngaen, Hyu kem hol dê yem matahem yóó, ne tódô tfeng lówóhem, katem ali butô. Là kói hulung mebel du sok wen hebel kóm.

Kogol yem kudél yéen du yem ngà libun yó koni, tódô lana yem ngà. Tey kebelen du yem yéen kun, sbol tó tñabahren, okóm là kô gungolen udélen. Là kô dog getngónen du mken, tlek kun ali mebel yem ngaen, ofo kun ke wen gunun esolu.

Là ne kun. Móyónen kimel kói yem mà yem ngà libun yó. Tey ketngahen abay se là tonen du yem ngaen. Ne tódô kendel tulón yehenen du yem but gunun lana yem ngà le. Tey sidek kegnóm maen du yem là bud ktonen du yem ngaen. Ne tó ktes le, okóm là tngón le du gunun esolu. Ya tey klangag le du yem ngà le, igoen sónen yó ngà le tek sotu. Tfeng le bè yó kem dumu le sebét kun tó hmebel du, okóm là dog ton le du. Ngang le mangat du efet deng legen kifú. Là sem dog ton le du

mulék eta. Tódô suloy le buteng kun kem tuha yem ngà libun yó koni là dog tungô, sónmò le tendo lemungón yem ngà.

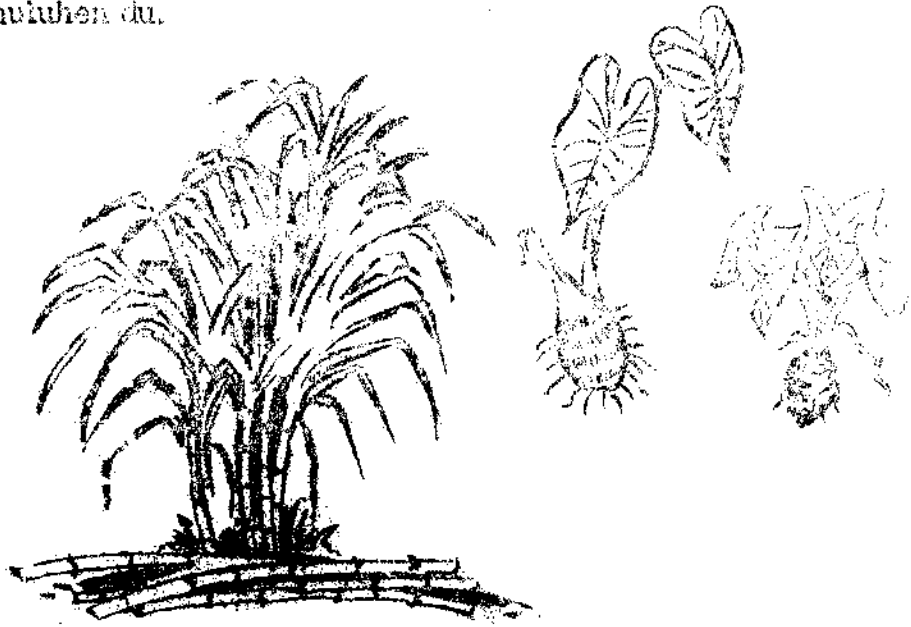
Tikóng le btik hlafus, mógów elaan yem yê yem ngà libun yó. Tódô tonen yem le mteg klokok gunù, eles mung du bunguhen, tódô libut lówóhen mata. Aní monem lanas yem mteg yó koni. Deng baling lanas yem ngà libun lemwót bè yem tehe kudél yéen du.

TEHE KBEL BITIL BONG

Tehe kbel bitil kun ekni, kdéen tau gotu le élél ken. Yó gunu le élél ken kun abay se mduk le mò hulu. Són nmò le mnagaw bè yem kun hulu sotu tau.

Bè yem kmoen yó, tek sotu tau là élélen ken kun, són Tuha Logi. Abay se nim Tuha Logi ni tey leged mò hulu. Són hendemen yem klowilen elem haya. Tey lamang kun yem hulu Tuha Logi yó, botong lewu tniba lembang. Kdê kay ken kun gotu hulu Tuha Logi. Yó kem ubi koyu, ubi, kieb, silà, noko se kem lembaw kun gotu huluhén du.

Tey glalag ebè kem dumu tau kun yem hulu Tuha Logi yó. Tfengen ebè le Méléli Madi, Méléli Tlaki, Bong Hólól Ti ne Bong Blutut. Ni kem tau ni kun hlò kem tau mduk mò hulu. Són nmò le mnagaw. Tey ófô le du yem hulu Tuha Logi yó.

Sotu kdaw mò le atul Méléli Madi, Méléli Tlaki, Bong Hólól Ti ne Bong Blutut. Yó atul le ne le e mnagaw bè hulu Tuha Logi. Okóm mon le, Na tekuy gna nauy yem tniba Tuha Logi anì tódô tnódô tekuy.

Tahu se kun omin le lemwót. Yó tanay gunu le gsut kun bè hikong. Tey tahà kun nim hikong ni. Okóm wen kem koyu mteg sfatà kililen, ne bè yó gunu le mlan nim kdé le, abay se laen dù dumu lan ke là bè yó du bè hikong. Tódô le kmambal bè yó kem weled mogot bè kilil yem hikong. Ngang le mkaf efet le kól bè tubaw yem hikong.

Tikong le deng kól ditu kun tta, tódô ton le tniba Tuha Logi nù senta yem hikong yó koni. Ne tódô ton le se yó kem hulu Tuha Logi. Laen ofolem semtulón du kun kehyu nawa le ne le e ton yem tey hulu lamang. Mon le, Hyu ni deng ton tekuy, tódô tnódô kuy sok kuy bud mógów.

Omin le gotu bud mulék kun nim kdé le. Okóm

yó bud atui le kun aloyol le weled bè yem hikong yó
nò gunu le mian. Tahu se kun omin le ma yem tey
weled bong, mogot bè yem koyu bè tubaw yem hikong.
Omin le hloyol du elaan. Hyu nmò le bangen ne tódô le
kmolos bè yem weled yó kun yem kulék le.

Tikóng bud sotu kdaw bè yó gotu le htifes nim kdê
le ne le e mnagaw bè hulu Tuha Logi. Gotu le sket mit
kalat kun nim kdê le. Hlò kem kalat leembang laen kô udi
du. Ne omin le gotu lemwót.

Ngang le mógów efet le bud gsut bè hikong. Omin le
gotu stodol mkaf bè yem weled igò ni kem kalat nbô le.
Yó hol gna bélé le Méléli Madi, ne hol sòn huli bélé le
Bong Blutut. Là kóen dog kem gemdó ke Bong Blutut
kun. Ket na sotu kdolen mkaf bè yem weled. Kóen tu
kem dumuhen deng le gotu kól ditu tta. Okóm ke Bong
Blutut hanà sóólen yem weled yó koni.

Lemwót le Méléli Madi, Méléli Tlaki ne Bong Hólól
Ti kun gna le mógów etu bè tniba Tuha Logi. Ne gotu
nlem le kem kalat le. Yó nmò le mokol le ubi koyu, kleb
ne ubi. Tikóng deng gotu hnok kun yó kem kalat le omin
le gotu lemwót. Ne mom yó he kun kton le ke Bong
Blutut, hanà yó he kkólen bè tubaw hikong.

Hol le se lemwót kmolos kun nim tlu le, nbut Bong Blutut se kun mokol ubi koyu. Ominen mlem yem kalaten.

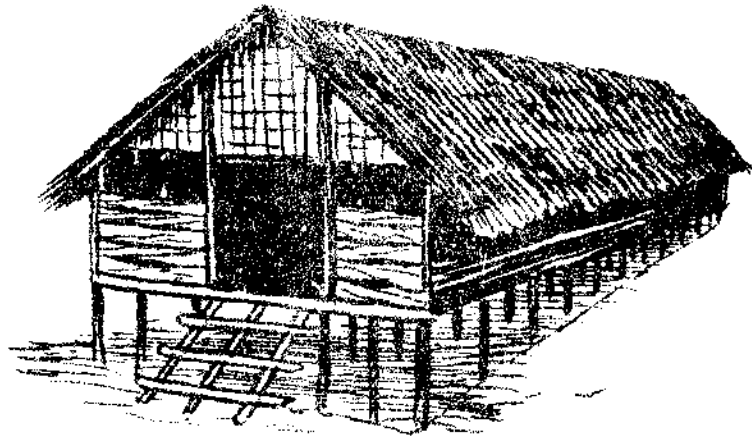
Timbów le kól ditu tlem ni kem tlu tau ni kun tódô le hlós mulék, là kô dog hatan le ke Bong Blutut.

Timbów deng hnok kalat Bong Blutut kun ominen lemwót. Hol nbuten se tô kmolos kun, kelel se ksut Tuha Logi mauy bè tnibahen. Uma kóm yem gunù Tuha Logi kun là mayuken bè tnibahen. Ne tonen nim tey lubek mokol bè ubi koyu kénéng lubek sdô.

Ya tey lebut Tuha Logi kun, yakem olò henyu le mokol yem ubi, deng mom gotu nkót le. Yó hendem Tuha Logi, monen, Deng wen tau mnagaw mni.

Deng nee lemwót kemtes Tuha Logi kun igò Bong Blutut hanà tolo sóólen yem weled.

Ngangen kun efet gsut bè tubaw hikong Tuha Logi. Nee temngel etlem Tuha Logi kun, tódô tonen Bong Blutut tolo kmolos bè yem weled. Nee hento Tuha Logi yem weled. Deng nee hto. Tódô gungolem tey lesbeg ditu tlem. Deng mom tódô btù kulu Bong Blutut lel yó kéen tódô hegetò. Deng mom matay ke Bong Blutut. Kóen tu kem dumuhen là kna kkól le bè gumù le.

TEHE KSUT DES UGU

Tehe benwu gnan kun ekni wen kem tau sdumu setnù le bè yem tey gunù bong. Yó gunu le setnù ni kem tau ni kun abay se là móyô le ke tō le slayuk yem kdê le. Ne ni kem tau ni kun, tey sbong nawa le. Ket nmò le, ket gunu le stóbóng.

Sotu kdaw kun sensatul le kehek le yó kem tau setnù yó koni. Yem bulón yó, yó se kun bulón mehek. Ne tahu se nmò le butengen yem kehek le.

Là ne kun tek haya kehtohen yem buteng le mehek. Yó nmò le gu laanen, fen le métê onuk yó kem logi mò

angkat utón le mehek. Ne fen yó kem libun eles hemtifés yem ken le.

Tikóng hiafus bè yó kun, hanà tolo minal deng le sana lemwót. Abay se alí mayuk yem tniba nehek le, ne luken alí lamang.

Tahu se kun gotu le lemwót. Todô mulék sotu gmunù. Tek lewu kun ngà tebel bè gunù, bede hlò ngà libun. Là kô nit le kul abay se là deng le hol kemgis mógów.

Tikóng deng talak kemdaw kun, sónmò le temngel ebaksut yó kem lewu ngà. Tô tenngel le yó kem tuha le mehek ke deng le kól. Okóm là kô dog ton le kul. Ngang le mangat kun ni kem ngà ni efet móyónen kimeI. Là sem dog ton le kul kól yó kem tuha le. Slong le mom kól kun yó kem tau mehek deng hulô but longit, abay se là hol le hlóng, deng sidek kliteg le.

Tikóng le kól ta kun tódô le henmung hilil tungô. Bud motun sotu kun bud tódô hlugod bè yó. Ne tódô són ketngón le. Olo le gel hemyón talak seel yem nwit le ken, bud le tódô hlugod. Ngangen ne kun efet le msulék yem kdê le. Sonmò le stulón ni kem lewu ngà, mon le, Moen ni du ke gotu le tungô? Ya tey kehtaw le du kun. Sbol tô bentik le lu kun, tnódónem ke bud le temngón.

Tódô negasà talak seel yó kem tau kól mehek yó koni.

Ngangen ne kun sónmò le stulón ni kem lewu ngà, mon le, Sok efet hlafus là géhél le btik le Yê, tódô te lemwót nebel te yó kem dumu Yê. Yakem wen se bud dumu te nù bè ni.

Tahu se kun tikóng nee hlafus là kô le btik yó kem tau yó koni. Lemwót yó kem ngà gotu leket le ngom le, omin le lemwót. Tódô tebel le yó kem tau tolo tungô.

Tey deng tahà lan le kun ni kem ngà lewu. Ngang le mógów efet le hlalak lem yem tey datal lamang. Ngangen tódô ton le yó kem tau smakay kudà gu ditu lewu le. Ngang le mton kul efet moni bélê le. Ne mon yó kem tau smakay kudà, Mung ye kum. Ni se nógów me na me e nangay yu. Abay se deng le kól ditu bélê me yó kem tuha ye. Tahu se kun mung yó kem ngà, Song le kól ditu kun deng móyónen kimel. Ne omin le motun ta. Tódô ton le yó kem yê le nù ta bè yem gunù yó. Ya tey keskik le kun. Anì monem kun, yó se yó kem tau tehe mehek. Tódô kdê yó kem tau tehe mehek gotu bud ton le bè yó. Deng le gotu matay bè des ugu. Ne yem tau mangay yó kem ngà yó koni, yó se kem tau fun yem des ugu. Ne tódô hlós kebenwu le ne kun.

Ang Talangka ang Uluulo

Isang araw, ayon sa sabi, lumabas si Talangka sa butas ng batong kaniyang tinitirhan. Hinanap niya si Uluulo. Nakita naman niya iyon.

"Halika sa loob ng aking lungga," yaya ni Talangka kay Uluulo.

"O, sige, sasama ako sa iyo," ang sagot naman ni Uluulo.

Nang makarating na ang dalawa sa bahay ni Talangka, sinipit raw ni Talangka si Uluulo sa tiyan. Napasigaw nang malakas si Uluulo. Hindi pa rin tinigilan ni Talangka ang pagsipit kay Uluulo.

Saka lamang tinigilan ni Talangka ang pagkakasipit kay Uluulo noong tila naghihingalo na iyon. Pagkatapos, inilabas niya si Uluulo sa kaniyang lungga. Kaagad namang nagtatakbong papalayo si Uluulo.

Isang araw, umalis na muli si Talangka upang hanaping muli si Uluulo. Nakita naman niya ito.

"Kung maluwag ka, Kaibigang Uluulo, sumama kang muli sa akin doon sa aking lungga," yayang muli ni Talangka kay Uluulo.

"Hindi. Ayoko. Kahit patayin mo ako, hindi ako sasama sa iyo sa iyong lungga sapagka't sinisipit mo ang sinumang makasama mo. Talagang nais ni Talangkang sumama sa kaniya si Uluulo. Dinaan niya iyon sa magandang pangungusap subali't wala ring nangyari. Hindi sumama si Uluulo kay Talangka. Nagkaroon siya ng aral sa una niyang karanasan.

Ang Matandang Lalaking Ngumuya ng Isang Putol na Sabon

Noong unang panahon, may isang matandang lalaking napakasipag. Sinasabi na lahat ng uring trabaho ay kaya niyang gawin. Tulad halimbawa ng pag-igib, pagluluto at paggagamas. Pati trabahong pambabae ay kaya ring gawin ng nasabing matandang lalaki.

Isang araw, nagtungo ang matandang lalaking ito sa ilog upang maglaba ng kaniyang mga damit. Nagdala siya ng isang putol na sabon. Hindi alam ng matandang lalaking ito kung paano ang paggamit ng sabon sapagka't ngayon lang siya makakagamit noon. Sa halip na gamitin nang tama, nginuya niya iyon nang unti-unti pagkatapos ay iniluwa kaniyang mga damit hanggang sa maubos iyon.

Maaga pa noong siya'y magtungo sa ilog nguni't hapon na nang siya'y umuwi. Pagdating niya ng bahay, sinasabing nagtaka ang mga niya sa kaniyang pagiging walang imik.

"Lolo, ano'ng nangyayari sa inyo? Bakit hindi po kayo makapagsalita?" tanong ng kaniyang mga apo.

"Wala naman," ang sagot ng matanda, "nginuya ko ang sabon at pagkatapos ay iniluwa ko iyon sa mga damit na nilabhan ko kanina.

Alalang-alala ang mga apo ng matanda sa kaniyang kalagayan. Isang linggo siyang hindi makakain. Tubig lamang ang kaniyang iniinom.

Tatlong linggo ang lumipas bago gumaling ang sugat sa kaniyang bibig. Kusa na lamang iyong gumaling.

Magmula noon, hindi na nginunguya ng matandang lalaki ang sabon kapag naglalaba siya ng kaniyang mga damit sapagka't tinuruan na siya ng kaniyang mga apo kung paano ang tumpak na paggamit noon.

Si Matandang Lalaki at si Bong Busaw

Isang araw, nangaso si Matandang Lalaki. Dinala niya ang kaniyang pana. Matagal na nagpaikut-ikot si Matandang Lalaki sa kagubatan nguni't wala siyang nakitang matsing kahit isa.

Lumakad na siya nang lumakad hanggang mapadako siya sa bahay ni Bong Busaw. Nakaupo noon si Bong Busaw sa isang malaking tuod malapit sa kaniyang bahay na naghahanap ng kuto sa kaniyang katawan.

Nakatungo lamang si Bong Busaw. Wala siyang imik.

"Wala akong nakuhang anuman sa aking pangangaso. Si Bong Busaw na lamang ang papanain ko," biglang pumasok sa isip ni Matandang Lalaki.

At pinana nga ni Matandang Lalaki si Bong Busaw. Naglagos ang palaso sa isang tainga ni Bong Busaw.

"Aruy," ang sigaw ni Bong Busaw, "sino'ng pumana sa akin?"

Saka pa lamang napansin ni Bong Busaw si Matandang Lalaki.

"Naku, ano itong parusang iginawad mo sa akin, Kaibigan. Pinana mo ang aking tainga," ang sabi ni Bong Busaw.

"Ikinalulungkot ko," pagsisinungaling ni Matandang Lalaki, "hindi ko sinadya ang pagpana sa iyo, Kaibigan. Akala ko'y matsing ang pinana ko."

"Aba, e, anong klaseng mata mayroon ka?" ang tanong ni Bong Busaw. Bakit hindi ka tumitingin sa iyong ginagawa? Ano ngayong gagawin ko sa aking isang tainga, Kaibigan?" tanong ni Bong Busaw.

"Huwag kang mag-alala," ang sabi ni Matandang Lalaki, "puputulin ko na lang, Kaibigan upang madaling mahugot ang palasong nakatusok diyan."

At pinutol nga ni Matandang Lalaki ang tainga ni Bong Busaw. Iisa na lang ngayon ang tainga niya. Pagkatapos, umuwi na si Matandang Lalaki. Nilinlang lamang niya si Bong Busaw.

Si Juan at ang Palaka

Isang araw, ayon sa sabi, nagtungo si Juan sa ilog upang mangisda. Nang makarating si Juan sa ilog, nakarinig siya ng kung sinong nagsasalita.

"Naku, iyang si Juan, napakarumi at uhugin pa."

"Saan kaya nanggagaling ang tini ng nagsasalitang iyon?" tanong ni Juan sa sarili.

Lalong pinagbuti ni Juan ang pakikinig. Nguni't biglang natigil ang nagsasalita. Pinagbabaligtad ni Juan ang mga bato at nanguha siya ng mga talangka.

Patuloy siya sa pagbabaligtad ng mga bato nang biglang may nagsalitan muli.

"Tingnan mo iyang si Juan, amusin at uhugin pa. Talagang napakarumi niyang si Juan," anang tinig.

"Sino kaya iyon? Saan kaya nanggagaling ang tinig ng nagsasalitang iyon? Bakit mo ako hinahamak? Mag-iingat ka. Tingnan ko lang kung hindi ko pagbabaliin ang iyong mga buto kapag nakita kita hanggang mamaya," ani Juan.

Subali't patuloy pa rin sa pagsasalita ang tinig.

Hinanap ni Juan kung saan nanggagaling ang tinig na iyon. Binaligtad niya ang mga bato, kinaykay niya ang mga dahong bulok nguni't hindi niya iyon natagpuan. Inis na inis si Juan nang patuloy pa rin niyang naririnig ang tinig na iyon.

Napatingin si Juan sa ilalim ng puno ng isang halamang-ugat.

"Heto pala ang nagsasalita. Ngayon, makikilala mo kung sino ako. Pagbabali-baliin ko ang iyong mga buto," ang sabi ni Juan.

"Naku, huwag," pagmamakaawa ni Palaka, "huwag mong pagbabali-baliin ang aking mga buto. Juan, ipagsama mo ako sa inyo at ipagbutunot kita ng mga damo sa iyong palayan."

"Sige, ipagbunot mo ako ng mga damo sa aking palayan nang sa gayo'y hindi ko na pagbabali-baliin ang iyong mga buto," ani Juan.

Hindi na nga binali ni Juan ang mga buto ni Palaka. Ipinagsama niya siya sa kanilang bahay. Binalot ni Juan si Palaka sa dahon ng isang halamang-ugat. Pagkatapos, inilagay niya siya sa bubong. Kinabukasan na binuksan ni Juan ang dahong kinaroronan ni Palaka. Pagkatapos, ipinakita ni Juan sa kaniya ang palayan na nais niyang bunutan ni Palaka ng mga damo.

Mabilis ang pakapagbunot ni Palaka ng damo. Sinasabing higit pa raw mabilis ang kaniyang kamay kaysa kaniyang isip.

Tanghaling-tapat na. Dumating si Juang may dalang pananghalian para kay Palaka. Malayo pa'y natanaw na ni Juang malinis na ang kaniyang palayan. Nang makalapit na si Juan sa kaniyang palayan, nakita niyang animo'y nilatagan iyon ng banig. Malinis na malinis iyon. Wala ni isang palay siyang nakita. Binunot na lahat ni Palaka ang mga iyon. Mga damo lamang ang kaniyang itinira. Isipin na lamang na isang palaka ang nagbunot ng palay sa palayan. Hanggang liig niya ang pagkakapatas noon.

"Naku, ano't ang mga palay ang binunot mo, Palaka? Ang mga damo ang nais kong siya mong bunutin. Bakit parang wala sa loob mo ang iyong ginagawa?" tanong ni Juan.

Gayon na lamang ang galit ni Juan kay palaka. Minura niya si Palaka nguni't hindi man lang iyon sumagot sa kaniya. Pinakinggan na lamang niya ang mura sa kaniya ni Juan.

Pagkatapos, walang imik na binalot ni Juan si Palaka sa dahon ng méngé. Sa gakut niya'y tinalian niya ito nang mahigpit ng yantok. At iniuwi na ni Juan si Palaka sa kaniyang tirahan. Habang daa'y wala silang imikan. Sa pagkakataong iyo'y hindi makahinga si Palaka. Binola niya si Juan upang huwag siyang iluto nito. Nguni't lalong nadagdagan ang galit niya kay Palaka.

Pagdating nila sa bahay ni Juan, kumaha si Juan ng palayok. Iyon ang huling pagkakita kay Palaka. Nanigas na siya sa loob ng palayok.

"Iyan ang napala mo sa panloloko sa akin. Bakit nga kaya hindi kita iulam?" ani Juan.

Ang Munting Batang Babaeng Naging Pinya

Noong unang panahon, may isang munting batang babaeng napakaganda. Ang nasabing batang babaeng ito ay napakaputi. Singkit any kaniyang mga mata. Mahal na mahal siya ng kaniyang mga magulang sapagka't siya ay bugtong nilang anak. Tatatlo lamang silang nakatira sa kanilang bahay.

Isang araw, kinausap ng ama ang kaniyang anak.

"Dito ka muna at maniningil ako ng aking pautang," anang kaniyang ama.

"Opo," ang sagot ng bata, "pero huwag po kayong magtatagal. Wala po kaming kasama rito.

At lumakad na ang ama ng batang nabanggit.

Nang tanghaling-tapat na, nagsaing na ang ina ng munting batang babae. Nagluto rin siya ng gulay. Bagama't may sakit, giniginaw at nanghihina, pinilit pa rin niyang magluto. Hindi nagtagal at nakaluto na siya. Tinawag niya ang kaniyang anak na noon ay naglalaro lamang sa silong ng bahay upang ipahanap sa kaniya ang sandok. Pumanhik naman ang batang babae at hinanap ang sandok nguni't hindi niya iyon natagpuan. Matagal na naghintay ang ina ng bata hanggang sa mapagod na siya sa kahihintay. Talagang hindi makita ng bata ang sandok. Ang ina na ng bata ang naghanap at nakita naman niya iyon.

"Napakabulag mo. Mainam sa iyo, marahil ay matadtad ng mata ang buong katawan. Hindi mo makita ang anumang ipahanap sa iyo," anang kaniyang ina.

Nang mamura ng ina ang batang babae'y bigla iyong nawala. Tinawag ng ina ang kaniyang anak nguni't walang sumasagot. Hindi na nagawang kumain ng ina sa kahahanap sa kaniyang anak. Naisip niyang may pinuntahan lamang iyon marahil.

Gabi na nang umuwi ang ama ng batang babaeng iyon. Nagtaka siya sapagka't wala ang bata. Lungkot

na lungkot sa hindi pagkakita sa bata. Kaya, hinanap nilang mag-asawa ang bata. Hindi nila alam kung saan siya nagtungo. Pinuntahan nila ang kanilang mga kapitbahay nguni't hindi nila siya nakita. Patuloy sila sa paghahanap hanggang sa gumabi na nguni't hindi pa rin nila siya nakita. Lungkot na lungkot ang mag-asawa sapagka't siya lamang ang tangi nilang anak.

Sinasabing magdamag na hindi nakatulog ang mag-asawa sa pagdadalamhati sa pagkawala ng kanilang anak.

Kinaumagahan, pagkabangon, nagtungo sa bakuran ang ina ng batang babae. Kapagdaka'y nakakita siya ng kung anong tumubo sa tabi ng kanilang bahay. Tadtad ng mata ang bunga noon. Sa katotohana'y pinya ang tumubong iyon. Naging pinya ang kanilang anak dahil sa murang tila sumpang binitiwang ng kaniyang ina.

Ang Pagkakagutom Noong Unang Panahon

Sinasabi na noong unang panahon, salat sa pagkain ang lahat ng tao. Ang katamaran raw ng mga tau noon ang naging sanhi ng kasalatan nila sa pagkain. Palagi silang nagnanakaw ng tanim ng ibang tao.

Noong panahong iyon, iisa lamang ang taong hindi nagsasalat sa pagkain. Siya si Matandang Lalaki. Masipag magtanim ang matandang lalaking ito. Lagi

niyang iniisip ang kaniyang buhay sa hinaharap. Sinasabing, dalawang malalapad na ektaryang lupa ang kaniya nang nataniman. Tinamnan niya ito ng iba't ibang uri ng mga halamang tulad ng kamoteng kahoy, kamoteng baging, gabi, mais, at mga gulay.

Nabalitaan daw ng ibang tau ang mga tanim na ito ni Matandang Lalaki. Nakaabot ito sa pandinig nina Méléél Madi, Méléél Tlaki, Malaking Paa at Malaking Tiyan. Ang mga nabanggit na mga tao ay tamad magsipagtanim. Wala silang ginagawa kundi magnakaw. Malaki ang kanilang napapakinabang sa mga tanim ni Matandang Lalaki.

Isang araw, nakaisip ng isang balak sina Méléél Madi, Méléél Tlaki, Malaking Paa at Malaking Tiyan. Binalak nilang pagnakawan si Matandang Lalaki. Napagkayarian muna nilang bisitahin ang taniman ni Matandang Lalaki upang malaman nila kung ano ang nararapat nilang gawin.

At ganoon nga ang kanilang napagkayarian. Lumakad na sila. Una nilang sinapit ang isang talon. Napakataas ng nasabing talon. May mga punongkahoy na nasa magkabilang tabi ng talon. Doon sila dumaan. Umakyat sila sa mga punongkahoy sapagka't wala silang ibang daraanan. Kung hindi'y sa talon sila magdaraan. Umakyat sila hanggang sa sapitin nila ang ulo ng talon.

Nang nasa itaas na sila'y kaagad na bumungad sa kanila ang taniman ni Matandang Lalaki. Mahirap ilarawan kung gaano sila kaligaya nang makita nila ang napakalawak na lupaing puno ng mga tanim.

"Mabuti at nakita natin ito. Alam na natin ang ating gagawin pagbabalik natin dito upang magnakaw," anila.

Napagkayarian nilang sa baging na nakabitin sila magdaraan. Kaya, kumuha sila ng baging na mataba. Itinali nila iyon sa isang puno sa may ulo ng talon. Ginawan pa nila ito ng mga buhol na kanilang mayayapakan. Dito sila nagdaan nang sila'y papauwi na.

Kinamakalawahan, handang-handa na sila upang magnakaw ng mga tanim ni Matandang Lalaki. Bawa't isa sa kanila'y may dalang isang malaking buslong yari sa yantok. Malalaking talaga ang dala nilang buslo. Wala man lang ni isa sa kanilang nagdala ng maliit na buslo. At lumakad na sila.

Isa-isa silang umakyat sa baging. Si Mélél Madi ang kauna-unahang umakyat. Si Malaking Tiyan naman ang kahuli-hulihan. Mabagal umakyat si Malaking Tiyan. Pahinto-hinto siya. Nakarating na sa itaas ang kaniyang mga kasama pero nangangalahati pa lamang siya sa pag-akyat sa baging.

Nauna na nga sina Mélél Madi, Mélél Tlaki, at Malaking Paa. Humukay sila ng kamoteng kahoy, kamoteng baging at gabi. Pinuno nila ang kanilang buslo. Pauwi na sila nang sa darating si Malaking Tiyan.

Bumaba na nga ang tatlo. Umuwi na sila nang hindi na hinintay pa si Malaking Tiyan. Sa kabilang dako, sinimulan na ni Malaking Tiyan ang paghuhukay ng kamoteng kahoy. Pagkatapos, pinuno niya ang kaniyang buslo.

Pababa na siya ng sa darating naman si Matandang Lalaki upang bisitahin ang kaniyang lupa. Ang totoo'y hindi kalayuan ang kaniyang bahay sa kaniyang lupa. Nakita niya ang pinaghukayan ng kamoteng kahoy na tila binungkal ng baboy.

Galit na galit si Matandang Lalaki.

"Hindi na lang bale sana kung mabuti ang pagkakahukay ng kamote. Binunot lahat pati na ang puno. May nagnakaw dito marahil," anang matanda.

Umalis siya upang habulin ang may kagagawan noon. Nagkataon namang nasa kalaghatian pa lamang ng baging si Malaking Tiyan.

Nakarating si Matandang Lalaki sa ulo ng talon. Tumingin siya sa ibaba at kaagad niyang nakita si Malaking Tiyan kasalukuyan pang bumababa sa baging. Pinutol ni Matandang Lalaki ang baging. Nalagot iyon. Walang anu-ano'y narinig ang isang malakas na kalabog sa ibaba. Nabiyak ang ulo at pumutok ang mukha ni Malaking Tiyan.

"Mabuti nga sa iyo," ani Matandang Lalaki, "ikaw na sumira sa aking mga tanim."

Namatay si Malaking Tiyan nguni't nakauwi nang buhay ang kaniyang mga kasama.

Nang Magtagbulutong

Noong unang panahon, sinasabing may mga magkakamag-anak na malalapit sa isa't isa na samasamang naninirahan sa isang napakalaking bahay. Nagmamahalan sila. Ayaw nilang magkahiwa-hiwalay kaya namumuhay silang samasama. Tulung-tulong sila sa anumang gawain.

Isang araw, nagplano ng pagtatanim ang mga taong itong samasamang nakatira sa isang napakalaking bahay. Ang buwang iyon raw ay buwan ng pagtatanim. Kaya't itinakda nila ang petsa ng kanilang pagtatanim.

Nang sumapit ang bisperas ng araw ng pagtatanim, nagpatay sila ng mga manok upang iulam. Nagsaing naman ng kanin ang mga babae.

Kinabukasan, madilim-dilim pa'y lumakad na sila sapagka't napakalawak ng kanilang linang.

Dalawang batang babae ang naiwan sa bahay. Hindi sila pinasama sa dahilang mabagal silang lumakad.

Nang tumanghaling-tapat na, panay ang tingin ng dalawang batang babaeng ito sa tarangkahan upang alamin kung dumarating na ang kanilang mga magulang na nagsipagtanim. Wala pa sila. Hapon na. Wala pa rin sila. Lumulubog na ang araw nang dumating ang mga nagsipagtanim. Mabagal ang kanilang lakad sapagka't napagod silang masyado sa pagtatanim ng palay.

Pagkapanhik nila, inilagay na lamang nila ang natirang pagkaing dala nila sa gitna ng kabahayan. Bumulagta na lamang sila sa sahig at nakatulog na. Iyon ang huling pagkakamalay nila.

Ganoon ang nangyari sa bawa't isa sa kanila. Nang nakabulagta na silang lahat sa sahig, nagkatanungan ang dalawang bata. "Bakit kaya nakatulog silang lahat?" Takang-taka ang dalawang bata. Ginising nila sila nguni't hindi sila magising.

"Kapag bukas ng umaga at hindi pa rin nagigising ang ating mga magulang, aalis tayo at hahanapin natin ang mga kaanak ng ating Nanay upang may makasama tayo rito," anang isa sa dalawang bata.

Nang mag-umaga na at hindi pa rin nagigising ang mga taong nagsipagtanim, nagbihis ng kanilang kasuutan at kapagkuwa'y lumakad na sila. Iniwan na nila ang mga taong yaong natutulog pa.

Malayo na ang nalalakad ng dalawang bata nang mapadako sila sa isang napakalawak na kapatagan. Dalawang taong nakakabayong ang nakita nilang papalapit sa kanila.

"Halikayo. Naparito kami upang isama kayo sapagka't nasa amin na ang mga magulang ninyo," wika ng dalawang taong nakakabayong.

Sumama nga ang dalawang bata sa mga nakakabayong iyon. Hapon na nang sila'y dumating sa lugar nila. Pumanhik sila sa itaas ng bahay. Naroon ang kanilang

mga magulang pati na ang mga taong nagsipagtanim.
Nag-iyakan sila. Bulutong ang ikinamatay ng mga
taong iyon. Ang dalawang taong nakakabayong iyon na
siya ring kumuha sa dalawang bata ang siyang may dala
ng bulutong.